

FILE DIN ISTORIA ELITEI MEDICALE A BASARABIEI

Iurie Colesnic,

Maestru al Literaturii, Laureat al Premiului Național

PRIMA FEMEIE MEDIC DIN BASARABIA

Neamul Baltaga a dat Basarabiei mari personalități. Un singur nume vorbește plenar despre tot neamul - Alexandru Baltaga, fost membru al Sfatului Țării, președinte al Congresului Preoților din Basarabia pe parcursul multor ani, decedat în GULAG.

Maria Baltaga-Savițki s-a născut la 11.06.1854, la Chișinău în familia preotului Teodor Baltaga și numai ea știe cum și-a convins părinții ca să-i permită să facă studii medicale. Precum posibilități de alegere a școlii erau reduse, a preferat să facă studii la Gimnaziul particular de Fete din Chișinău, condus de L.A. Beliugova (1871), apoi a susținut admiterea la Facultatea de Medicină a Universității din Zürich (Elveția). Tot acolo a început să fie pasionată de lupta

revoluționară antimonarhică din Rusia. În 1874, la insistențele guvernului rus, care urmărea îndeaproape toate centrele revoluționare, revine în Rusia. Aici își continuă studiile medicale, înscriindu-se la cursurile de moașe de pe lângă Academia Medico-Chirurgicală din Sankt Petersburg. În 1879, obține diploma de medic, fiind prima femeie care a reușit să devină medic, provenind din Basarabia.

A profesat pe parcursul întregii vieți: medic la Spitalul de Copii al Societății Feminine de Binefacere, din anul fondării (1884), iar din 1888 și profesoară de igienă la Liceul de Fete nr. 1. Deși a decedat la 28.04.1904, la Moscova, a fost înmormântată la Cimitirul Central din Chișinău, unde mormântul ei s-a păstrat.

UN PIONIER AL MEDICINEI BASARABENE

L-am uitat pe nedrept pe medicul Nicolae Doroșevschi. Mormântul lui l-am descoperit accidental la Cimitirul Central de pe str. Armenească, în partea sud-vestică.

Biografia lui poate fi împărțită în două fragmente mari: cea propriu-zisă și partea virtuală, nerealizată, rămasă doar ca o promisiune...

S-a născut în 1857, în familia unui nobil de țară cu o moșioară în preajma Odesei, care pe atunci era înglobată în gubernia Herson. De mic a rămas fără tată și de educația lui și a surorii s-a ocupat mama, care l-a ținut la moșie până a venit timpul să-l înscrie la Gimnaziul Reschellie din Odessa. Colegii lui de clasă au remarcat că cei șapte ani de acasă au făcut din el un bun camarad, un om cu o onoare impecabilă și un tip săritor la nevoie, gata oricând să-și ajute tovarășul. A absolvit liceul în 1875 și s-a înscris la Facultatea de Științe Naturale a Universității din Odessa. Ce fel de școală superioară era aceasta ne putem face impresie pomenind două nume: Ilia Mecinikov, urmaș al lui Nicolae Milescu-Spătaru, laureat al Premiului Nobel, și Ivan Secenov. La ei a făcut școală N. Doroșevschi și tot ei îi preziceau un viitor strălucit în știința rusă. Dar realitatea s-a dovedit a fi crudă. În 1880 absolvă facultatea și este silit să se angajeze în serviciu la Liceul Real din Odessa, mai întâi în calitate de laborant, apoi ca profesor de fizică.

S-a întâmplat așa că marele psihiatru de mai târziu Anatolie Coțovschi a fost elevul lui și în însemnările sale și-a caracterizat astfel pedagogul:

„Nicolae Doroșevschi îmi răsare în memorie ca un chip ideal de om și de pedagog. El se străduia să

ne dea nu numai cunoștințe, dar și să facă din noi oameni onești și responsabili”.

Dar, în 1881, este forțat să plece din învățământ, fiind suspectat că simpatizează mișcările revoluționare. N-are de ales și în 1881 se înscrie la Academia Medico-Chirurgicală din Petersburg, pe care o absolvă în 1886.

Un lucru curios, aș spune chiar inexplicabil, s-a produs în sufletul lui în acești ani. E cunoscut faptul că Academia Medico-Chirurgicală la acea vreme era una dintre cele mai revoluționare instituții de învățământ din Rusia.

De aici încolo viața sa este în funcție directă de medicină. Și chiar mai mult: urmărindu-i soarta ai impresia că el, de fapt, nu a scris, ci a trăit un roman. De fiecare dată pendula între viață și moarte de parcă acest lucru i-ar fi produs plăcere. După absolvire, se stabilește cu traiul la Odesa, unde i se oferă postul de medic sanitar. Este colegul lui Ilia Mecinikov la stația biologică, pe care acesta o organizase în scopul cercetărilor medicale în domeniul bacteriologiei. Descoperirea agenților patogeni era ca o vânătoare captivantă într-o lume invizibilă. Și atunci când Ilia Mecinikov l-a rugat să aducă din Petersburg la Odesa niște maimuțe contaminate de virusul tifosului repetat, el a executat misiunea fără preget, dar s-a molipsit de tifos și era pe patul de moarte. Organismul tânăr a învins boala, dar experiența i-a fost utilă.

În 1888, se decide să se stabilească cu traiul în

Basarabia, unde găsește de lucru la Spitalul Zemstvei, în secția de boli venerice, care erau foarte răspândite în regiune. După exemplul profesorilor săi din Odessa, el pune la Chișinău bazele unui laborator de bacteriologie și își încearcă forțele pe tărâmul pedagogic, predând lecții la Școala de feldșeri-moașe și chiar la cea duminicală pentru analfabeți, școală deschisă de soția lui.

Dar cea mai notabilă realizare ține de inaugurarea pe lângă zemstva gubernială a unui birou sanitar. Era formula incipientă a serviciului sanitar în Basarabia. Necesitatea înființării unei rețele de medici sanitari era evidentă. Atunci conducerea zemstvei a decis, în 1892, să-l invite în Basarabia pe medicul sanitar Axentie Korciak-Cepurovski (1857-1947) ca să pună bazele științifice ale noului serviciu. În colaborare cu medicii Maria Rașkovici, Iulia Kviatkovski și Nicolae Doroșevschi au reușit în scurt timp să pună la punct serviciul sanitar al Basarabiei.

Și trebuie remarcat faptul că serviciul nou creat a influențat considerabil asupra situației epidemiologice din ținut. Dar, în 1897, zemstva refuză să mai finanțeze biroul sanitar. Axentie Korciak-Cepurovski, nemaivorind să suporte situația umilitoare de a umbla veșnic cu mâna întinsă după subsidii, pleacă din Basarabia și în scurtă vreme ajunge profesor universitar și primul medic membru al Academiei Ucrainene.

În 1890, vine rândul lui Nicolae Doroșevschi să-l viziteze pe celebrul medic R. Koch, pentru a se iniția în metoda lui de tratament. Revenit acasă, el relatează colegilor despre intențiile practicii medicale.

Curajul acestui medic este verificat în două rânduri de epidemiile de holeră care începuseră în 1892 la Tighina, iar în 1896 în județul Hotin. El a selectat, din voluntari, o echipă medicală care cu riscul vieții a reușit să localizeze și să învingă molima. Așa s-a

întâmplat că N. Doroșevschi s-a molipsit de holeră și cu greu a scăpat din ghearele morții.

A fost unul dintre conducătorii Societății medicale a amatorilor de științe naturale.

Când Toma Ciorbă s-a decis să deschidă un spital de boli infecțioase, Nicolae Doroșevschi i-a acordat toată susținerea, iar în 1896, când spitalul a fost deschis, el s-a bucurat din toată inima pentru izbânda colegului său.

Umanismul lui a căpătat contururi nebănuite în timpul pogromului din 1903 de la Chișinău, când a demonstrat pe viu că este un democrat veritabil. Acorda asistență răniților și riposta agresorilor, apărând victimele. Pentru el, obișnuit să lupte cu bolile, această formă de vandalism era extrem de dureroasă.

În timpul pogromului din 1903, medicul-șef al Spitalului Evreesc, Moisei Sluțki și-a ascuns familia în casa lui Nicolae Doroșevschi. În memoriile sale intitulate V scorbniie dni. Kișinevskii pogrom 1903 g. (Chișinău, 1930), el îi face un portret chiar la finele cărții. În amintirea lui, N. Doroșevschi apare ca un partizan convins al progresului, ca un oponent înverșunat al monarhiei și despotismului, și un simpatizant profund al omului, indiferent de pătura socială și etnie. M. Sluțki scrie: „Risipitor, N. Antonovici își pulveriza slabele forțe fizice și pe cele intelectuale și în noaptea de 23 spre 24 decembrie 1910, în etate de 53 de ani, s-a stins din viață”.

Funerariile lui au fost impresionante.

Ziarele au publicat necrologuri și tuturor le-a fost absolut clar că Basarabia a pierdut o personalitate de primă mărime.

Jurământul lui Hipocrate a fost scris nu dintr-un moft sau pentru a fi în pas cu moda. O dovadă în plus e și destinul acestui medic de elită, Nicolae Doroșevschi.

DOCTORUL SLUȚKI

Basarabia întotdeauna a fost o provincie multinațională. Dar, spre deosebire de alte locuri, spiritul democratic aici nu era ignorat, precum nici patriotismul local nu era ridicat la nivel de politică de stat. Evident că o asemenea atmosferă era foarte prielnică pentru mulți intelectuali care nu râvneau să-și consacre viața marilor capitale, ci preferau să pună umărul la prosperarea provinciei.

Moisei Sluțki a fost o celebritate a Chișinăului până la Unire și după ea.

Medic renumit, șef al Spitalului Evreiesc, consilier al Dumei orășenești, lider al comunității evreiești, din partea căreia a fost ales deputat în Sfatul Țării, moment despre care s-a preferat să nu se pomenească în biografiile lui publicate recent...

Fiecare comunitate etnică întotdeauna are un lider. Și ceea ce este curios că acest lider nu întotdeauna este persoana care prin funcțiile ocupate,

prin activitățile sale ar fi cea mai indicată. Să zicem, în cazul comunității evreiești din Chișinău, Rabinul era prin funcția sa desemnat să aibă grijă de comunitate. Dar liderul spiritual al comunității nu era Rabinul, liderul moral al acestei comunități era un doctor pe nume Moisei Sluțki. Chiar dacă nu era originar din Basarabia, ajuns aici în urma unor circumstanțe, el, și-a ocupat acest loc în ierarhia virtuală a societății evreiești din Basarabia și s-a menținut ca lider al comunității până la moarte. N-a fost un lucru ușor, s-au schimbat trei guvernări, a fost epoca țaristă, a urmat epoca libertății Republicii Moldovenești, după care a venit o nouă administrație românească. Fiecare din aceste trei administrații avea atitudinea sa formată, cimentată chiar, vizavi de evrei și problema evreiască.

Și cerea mult curaj civic ca să zicem în 1907, când aveau loc alegerile în Duma Rusiei țariste, ca în

programul electoral să se fixeze ca principiu electoral de bază: „Noi nu suntem un partid, noi suntem evrei și suntem exponenții tuturor evreilor, și nu a unei clase anume”.

De trei ori a candidat în Duma de stat sub aceeași lozincă: „În lupta noastră pentru egalitatea drepturilor și reprezentativitatea noastră în Duma de stat trebuie să se încadreze precum elementele proletare, așa și cele neproletare. Alegătorii evrei trebuie să meargă nu sub un drapel de partid, ci sub unul de interes general național”. (Bessarabskaia jizni, 1907, nr. 244, din 28 octombrie)

Și aceste principii erau expuse în Chișinău care cunoscuse deja două pogromuri antievrești, în 1903 și 1905.

Fără doar și poate că Moisei Sluțki era un om de curaj.

Indiferent de idealurile sociale pe care și le propunea țarismul, Republica Democratică Moldovenească sau Regatul României, pentru toți aceștia evreii erau o problemă. În primul rând, această problemă avea o origine religioasă. Deosebirea dintre religii a menținut tensiunea între creștini și evrei pe tot parcursul istoriei de la răstignirea lui Hristos încoace și oricum s-ar fi acomodat evreii la situația lor, a existat și mai există o reticiență pe care ei o resimt și astăzi. Și dacă exista o tensiune, adică o diferență de potențial, trebuia să existe și un negociator, o călăuză care ar fi unit acele două interese. Acest om era doctorul Sluțki.

S-a născut în noaptea de pe 31 decembrie a anului 1850 spre ziua de 01 ianuarie 1851 în localitatea Vasilkovo, din gubernia Kiev, în Ucraina. De mic copil, rămas fără tată, a fost educat de bunicul său Leubț Efrussi care locuia în orașelul Berdicev. Și era o personalitate remarcabilă. Cunoscător profund al culturii tradiționale evreiești, vorbea câteva limbi străine: poloneza, germana, rusa și nu-i simpatiza pe evreii hasidici, adică ortodocși.

Era furnizor de materiale farmaceutice, asigurând cu ele câteva gubernii. Situația materială excelentă îi permitea să fie absolut independent în atitudini.

La trei ani, micul Moisei a început să învețe rugăciunile și cititul textelor evreiești, iar la 5 ani a fost dat la școala elementară „herder”, care s-a dovedit a fi și o școală a vieții, fiindcă învățătorul de acolo își bătea necruțător elevii. Detalii din aceste perioade se găsesc în cartea de memorii a lui Moisei Sluțki „Za tri cetverti veca” (*În trei sferturi de veac*), (Chișinău, 1927, partea întâia, 1851–1900).

Când a împlinit 8 ani a fost înscris în gimnaziul evreiesc de stat din Berdicev. În 1862, bunelul a decedat și Moisei împreună cu o mătușă și cu mama vin la Bălți, unde locuia o soră mai mare. Aici la consiliul de familie și s-a luat decizia ca el să continue studiile la Liceul nr. 1 de băieți din Chișinău, pe care l-a

și absolvit în 1869, obținând medalia de argint. S-a înscris la învățătură la Facultatea de Medicină a universității din Harkov, iar în 1875 susține examenele de absolvire, fiind recunoscut ca apt de fi doctor și de a ocupa funcția de medic județean. Găsindu-și de lucru la spitalul județean din Comrat, a activat timp de doi ani, până în 1877, când s-a transferat la Spitalul Evreiesc din Chișinău, unde doctorul Ivan Levi a eliberat postul, fiind înrolat în armata rusă, care lupta în Balcani împotriva turcilor. Spitalul era mic, iar în 1892 a avut loc o epidemie de holeră și era foarte greu în acele condiții de făcut față cerințelor. Atunci s-a insistat la lărgirea spitalului și după mai multe epopei birocratice au mai fost construite încă trei blocuri noi în perioada 1897-1898. Aceste clădiri și astăzi se mai află pe strada Columna între străzile Serghei Lazo și Petru Movilă. După câțiva ani de afirmare profesională, este numit șef al acestui spital, eveniment care s-a întâmplat la 13 martie 1889. De atunci și până la moarte el a condus acest spital.

Moisei Sluțki a fost nu numai un medic foarte bun, dar a fost și un subtil politician și orice problemă, legată de comunitatea evreiască, autoritățile o soluționau, consultându-se cu el. Respectiv, problemele evreilor erau înaintate autorităților tot prin Moisei Sluțki. Știind prea bine că evreii nu au suficiente drepturi, existând acea restricție țaristă prin care evreii n-aveau dreptul să cumpere pământ, nici să se stabilească în orașele mari, doctorul Sluțki a știut să organizeze comunitatea evreiască basarabeană în așa fel, încât evreii aici să se simtă confortabil, să aibă preocupările lor firești, tradiționale - comerțul, meșteșugurile, arenda pământului, medicina și justiția.

A fost un om care intuia exact schimbările politice. În luna noiembrie 1917, când s-au deschis lucrările Sfatului Țării, Moisei Sluțki era deja deputat în primul parlament al Basarabiei, fiind delegat din partea comunității evreiești. Iar atunci când în anii '30 a fost sărbătorită aniversarea lui M. Sluțki, toți politicienii importanți ai momentului, mă refer în primul rând la basarabeni, au venit cu mesaje de felicitare. Și ministrul Pan Halippa, și primarul Ion Negrescu, și Gherman Pântea, care a pomenit despre activitatea lui Moisei Sluțki în Duma orașului Chișinău, activitate care a fost onorată prin faptul că portretul acestui consilier municipal a fost agățat pe un perete al primăriei, și mulți alții.

În cartea *Generația Unirii* am schițat o biografie succintă a acestui activist, fără să nuanțăm meritele lui în câteva momente foarte grele pentru comunitatea evreiască din Basarabia. Fără descrierea acestor evenimente nu vom putea descifra toată complexitatea și toată măreția acestei personalități.

Moisei Sluțki a fost martorul pogromului din Chișinău din 6 aprilie 1903. El a fost medicul care a primit răniții, bolnavii și morții în urma acestui pogrom.

În 1904, în cadrul unei delegații a fost la Sankt-Petersburg, unde s-a întâlnit cu ministrul finanțelor de atunci S. Vitte și ministrul de interne Pleve, în vederea ajutorării victimelor pogromului.

Tot el a văzut reminiscențele acestui pogrom în anul 1905, la fel cum pentru evreii din Basarabia un moment foarte greu a fost legat de schimbarea administrației rusești pe cea românească.

Popor înțelept, evreii știu că schimbarea domnilor înseamnă bucuria nebunilor. Contrar obiceiurilor noastre, când noi dorim permanent să schimbăm domnitorii. Orice schimbare aduce neprevăzutul. Chiar istoria milenară a evreilor i-a învățat să se fească de neprevăzut, să-l evite, dacă pot.

Doctorul Moisei Sluțki a scris două cărți, le-a scris bine, închegat de parcă toată viața asta a și făcut, adică ar fi scris. Opera literară a lui Sluțki este compusă din două volume memorialistice: unul intitulat „*Za tri cetverti veka*”. *Moi vospominania iz detstva, iunosti i poluvekovoi vracebnoi i obșcestvennoi dietelnosti (ceasti pervoia, 1851-1900*, Chișinău, 1927), și al doilea volum *Puterscovnîie dni. Kișinevskie pogrom 1903* (Chișinău, 1930).

Pe noi, însă, ne interesează cel mai mult al doilea volum, cel legat de cazul tragic al pogromului. Pogromul din Chișinău n-a fost un accident, a fost o acțiune planificată, pregătită de Serviciile Speciale ale Rusiei cu scopul concret de a slăbi Mișcarea Revoluționară, reorientând tensiunile antițariste pe făgașul urii etnice.

Evreii erau pătura cea mai potrivită pentru a deveni ținta țarismului. În primul rând, din punct de vedere a religiei creștin-ortodoxe, evreii se făceau vinovați de faptul că l-au răstignit pe Hristos. Din punct de vedere al filistinului, a omului de oraș, evreul era omul comerțului, era omul care acumula bani, deci era o țintă perfectă pentru orașeni. Din punct de vedere al omului politic, evreul era o țintă foarte comodă, fiindcă nu avea suficiente mijloace de apărare, existând restricții de participare în viața politică, în administrație, evreii nu aveau cum să-și promoveze elementele capabile și în felul acesta șansele lor de apărare, de rezistență în fața acestei tensiuni erau minime.

Exista încă un motiv foarte serios, care-i expunea pe evrei. Activismul lor revoluționar care se făcea foarte simțit mai ales la tânăra generație, care fiind sensibilă la nedreptățile care se fac etniei lor, n-au mai dorit să fie docili și ascultători ca generațiile precedente, ci au început să se înarmeze teoretic și practic și să opună rezistență regimului. Spre exemplu: o statistică, la prima vedere, nu atât de importantă. În documentul de arestare a lui Constantin Stere și a Organizației Narodniciste din Chișinău, au fost depistați 32 de membri, dintre care 18 erau evrei. Jandarmii țariști duceau o evidență pe principii etnice, dar mai ales pe principii religioase. Căci restul participanților

la Mișcarea Narodnicistă erau clasificați drept creștini, nu moldoveni, nu ruși. Statistica aceasta, pe care o ducea în secret Ministerul de Interne al Rusiei, arăta foarte clar că problema problemelor vor fi anume acești tineri evrei. Deoarece nu toți aveau posibilitate să obțină studii superioare în Rusia, mulți dintre ei mergeau la studii peste hotare. Acolo nu numai că se integrau în comunitățile evreiești, dar aderau imediat la cercurile liberale revoluționare, studiind profund bazele teoretice de schimbare, de creare a noii societăți, care ar fi oferit drepturi egale tuturor cetățenilor.

În momentul când aceste curente s-au întâlnit, la el adăugându-se dorința populației ruse de a schimba monarhia pe o nouă orânduire de stat, această mișcare a devenit una de temut. Și atunci Ministrul de Interne Pleve, un estonian creștinat, a găsit de cuviință să încerce o metodă originală de a scoate tensiunile din societate, reorientându-le de la monarhie, de la lupta împotriva țarului, la lupta împotriva evreilor. Pleve nu s-a implicat direct, el a folosit interesele anumitor grupuri și acești emisari au formulat clar mesajul, care a fost preluat pe parcursul istoriei ruse în mai multe rânduri.

O lozincă celebră din timpul revoluției din 1917 „*Bei jidov, spasai Rossiu*” a fost formulată încă de pe timpul primelor pogromuri. Pentru eficientizarea acestei lupte era nevoie și de o structură politică și ea a fost creată, acest partid se numea Uniunea Adevăraților Ruși, care în istorie se mai întâlnește cu denumirea Sutele negre și liderii acestui partid au fost recrutați tot din Basarabia: Pavel Crușevan, Vladimir Purișchevici, A. Pronin ș.a.

De aceea Basarabia a și intrat în istoria universală nu prin ocuparea ei de la 1812, ci prin pogromul antisemit din 1903.

Este foarte curios să urmărim felul cum Moisei Sluțki a analizat cauzele, efectele și actorii principali ai pogromului. El a împărțit problema în câteva părți și consecvent a mers la demonstrarea faptului că administrația țaristă nu numai că nu a întreprins nimic pentru a opri pogromul, ea a fost cea care l-a instigat.

În Chișinău, în acel moment, erau dislocate patru regimente ale armatei țariste. Două regimente de infanterie, un regiment de artilerie și unul de jandarmi. Două zile militarii n-au ieșit din cazarmă, adică pe data de 6 aprilie, când a început devastarea cârciumilor și dughenelor evreiești, pe 7 aprilie, când pogromul a atins apogeul și numai pe 8 aprilie, armata a ieșit și într-o oră și jumătate a reinstaurat ordinea. Deci, dacă s-ar fi dorit, dacă ar fi existat un ordin, armata în câteva ore ar fi pus capăt dezmățului și terorii. Dar acest ordin n-a fost dat și guvernatorul Rudolf von Raaben avea să mărturisească lui Moisei Sluțki că nu poartă nicio vină, fiindcă el n-a putut, n-a avut cu ce opri huliganii și devastatorii. Și Sluțki

să pună cuvânt în fața opiniei publice că el n-a fost vinovat.

Un alt conducător militar era generalul Behman, care a și dat ordinul ca armata să iasă din cazarme. Acest general a avut o biografie interesantă. A fost mai târziu guvernatorul Finlandei. După revoluția din 1917 a emigrat în Finlanda, dar și-a pierdut toate averile. Și guvernul Finlandei i-a acordat o pensie pe viață pentru faptul că atunci când a fost guvernator a avut un comportament foarte frumos față de populația băștinașă.

Concluzia lui Sluțki: armata s-a implicat numai atunci când era târziu. Ordinul de implicare a întârziat voit, fiindcă procesul era dirijat de la Peterburg. Și în acest proces erau implicați Plevé și Lopuhin, un șef de departament de la interne, care peste câțiva ani singur a nimerit la ocnă în Siberia pentru luare de mită și alte încălcări ale disciplinei din minister.

Instigatorii au fost locali – P.Crușevan și A.Pronin. Fiecare din ei avea motivele sale de nemulțumire. Crușevan era cunoscut prin faptul că a găsit de cuviință să întemeieze o publicație periodică la Chișinău, când în Basarabia nu exista așa ceva. Aici se citeau ziarele venite din Odessa. Pentru ziarul lui Drug erau nevoie de finanțe și el le obținea prin presiuni asupra persoanelor bogate. Este o practică obișnuită în lumea ziariștilor, o practică vie și astăzi, dar comunitatea evreiască, la un moment dat, a refuzat să-l mai ajute pe Crușevan, fiindcă poftele lui, probabil, erau în creștere și atunci el a schimbat placa; el a devenit un antisemit feroce, obținând banii de la guvern.

Pronin era un antreprenor în construcții. El se lupta pentru comenzile mari ale Chișinăului, adversarii lui direcți în această direcție erau antreprenorii evrei. Unica soluție a lui Pronin era să se facă antisemit și sub acest drapel să încerce să-i învingă pe concurenți.

Masa care a efectuat practic măcelul era pătura de jos a orașenilor și a celor din suburbii. Pentru a-i ridica au fost suficiente doar câteva zvonuri. La începutul anului 1903, prin Chișinău a început să circule zvonul că evreii la Paștele lor vor face mața cu sânge de om, că chipurile așa cere tradiția.

Moisei Sluțki a fost împreună cu o delegație de evrei la Episcopul Iacob al Chișinăului i-a explicat că acest zvon este o aberație, la evrei este interzis de a mânca sânge. Sângele din animalele sacrificate este scurs și aruncat. Dar zvonul este zvon și el a prins la populația locală. Când a început pogromul, cineva a spus că evreii au sacrificat un copil și cete de bărbați înarmați cu bâte și pietre au început să spargă geamurile ori să bată trecătorii evrei pe stradă. Al doilea zvon care a întărit furia mulțimii a fost acela că evreii au spart geamurile de la vechea catedrală a orașului. Nimeni n-a fost să verifice, au spart, n-au spart, toți au înțeles că evreii trebuie pedepsiți.

Făptașii concreți, evident că au fost criminali și

purtau partea lor de vină. Dar tot aici Moisei Sluțki face o delimitare între această masă de oameni întunecați și adevărații intelectuali ai Chișinăului. El descrie cum Nicolae Doroșevski, medicul, împreună cu un ofițer rus au venit la el acasă cu o trăsură, i-au luat familia chiar din fața pogromiștilor, care erau amenințați de ofițer cu pistolul în caz că se apropie și au salvat familia Sluțki.

Primarul Chișinăului Karol Shmidt avea casa plină cu familii evreiești, curtea și toate acareturile. Și aceste exemple, și altele Moisei Sluțki le reproduce cu mândrie, fiindcă el înțelege că oamenii adevărați sunt acei care au o conștiință superioară. Aici nu mai era vorba despre milă pur și simplu, era pusă în joc demnitatea umană, adică conștiința.

Rezultatele pogromului statistic arătau astfel – 38 de morți, 92 de răniți dintre care în mare parte grav, 8 dintre care mai târziu au decedat în spital. Au mai fost și alte decese deja după stingerea pogromului.

Cel mai mult a suferit pătura săracă a populației evreiești. Aceștia au fost deposedați de puținele bunuri pe care le aveau, li s-au distrus locuințele și au avut mult de suferit.

Concluzia lui Sluțki este una obiectivă. Într-o țară care se pretindea civilizată și avea aspirații democratice, toată responsabilitatea pentru asemenea acte de violență o poartă conducerea, cu știrea căreia se înfăptuiesc toate acțiunile.

În memoriile lui Sluțki o să găsim câteva argumente cheie, pe care la fel trebuie să le reproducem, fiindcă sunt mărturisirile unui martor ocular. Prin mâinile lui au trecut cei răniți, pe sub ochii lui au trecut cadavrele celor decedați și evident că informația comunității s-a acumulat în primul rând la el, la șeful Spitalului Evreiesc.

La această temă s-a scris mult și, probabil, se va scrie mult, fiindcă ea a fost prima dintr-un șir de pogromuri, ea a fost precedentă, dar nimeni nu va putea trece pe lângă însemnările memorialistice ale lui Moisei Sluțki.

Opera lui Moisei Sluțki are câteva capitole mari. A existat o operă umană, realizată prin profesia unui medic. A existat o operă spirituală, care i-a reușit prin consolidarea comunității evreiești și prin ridicarea autorității acestei comunități. Eu, însă, pun mare preț pe opera literară, fiindcă ea a fost cea mai durabilă în timp, ea a fost una obiectivă în măsura în care poate fi obiectiv un memorialist și este, de fapt, o oglindă a unei perioade tragice din istoria Basarabiei.

S-a stins din viață la 24 octombrie 1934 la Chișinău. Avea un destin profesional împlinit: ordinea Sf. Stanislav și Sf. Ana și ordinul suprem Sf. Vladimir, primite pe timpul țarismului și Coroana României și Meritul Sanitar, primite de la administrația românească. S-a realizat și ca personalitate politică participând la lucrările primului parlament al Basarabiei Sfatul Țării.

Memoriile lui Sluțki vin să completeze panorama noastră istorică prin viziunea unui om care știe prețul adevărului și prețul minciunii. Care vine la cântarul nevăzut al istoriei cu moștenirea spirituală a

etniei din care a ieșit și căreia i s-a consacrat. Și ceea ce este extrem de important este că mai presus de orice acest medic pune valorile general-umane. În istoria noastră Moisei Sluțki va rămâne ca un umanist.

UN NUME DE REFERINȚĂ ÎN UNIVERSUL MEDICINEI

*În istoria medicinei basarabene, există personalități uitate pe nedrept, deși au avut o contribuție deosebită la ctitorirea unor spitale sătești, la dirijarea unor spitale mari și au fost pentru populația basarabeană niște pionieri care au dus idealul lui Hipocrate până în cele mai îndepărtate sate. O figură legendară odinioară și astăzi nemaipomenită de nimeni a fost cea a lui **Calistrat Hâncu**, născut la 29 iulie 1851, în satul Durlăști din preajma Chișinăului, în familia lui Petre Hâncu. Face parte din acel neam vestit Hâncu, care a rămas celebru prin fraza lui Mihalcea Hâncu, sărdar din Lăpușna, care a spus: „Vodă da, iar Hâncu ba”.*

Familia lui Petre Hâncu nu era atât de bogată, dar cele 300 de fălci de pământ i-au permis să-l trimită pe cel de-al doilea băiat din familie la școala județeană din Chișinău, iar apoi l-a ajutat să termine liceul regional din Chișinău.

Pe vremurile când calea ferată ajungea până la Tiraspol, Calistrat Hâncu s-a pornit să ajungă la Odessa și Herson, unde s-a aflat un timp și a încercat să colaboreze la revista „Nedelea”, făcând cunoștință cu scriitorul Gaideburov. Prin sora mai mică a acestui scriitor, Elena Gaideburova, el a fost acceptat într-o celulă a mișcării poporaniste revoluționare „Narodnaia Volea”, care l-a însărcinat să transporteze la Chișinău ediția interzisă a ziarului „Kolokol”, editat de Al. Herten. Atmosfera acelei perioade o descoperim exact descrisă în romanul lui Constantin Stere „În preajma revoluției”.

Calistrat Hâncu n-a mers pe calea revoluționară a mișcării poporaniste. El și-a ales calea practică, adică luminarea poporului prin știința medicinei și a rămas fidel acestui crez din tinerețe pe tot parcursul vieții. De la Herson a ajuns la Petersburg, unde s-a înscris la Institutul de Mine, dar peste un timp renunță la cariera de inginer și se înscrie la Academia Militară de Medicină.

Învăța foarte bine și fiind bursier de stat a fost nevoit să facă o călătorie pe mare, în calitate de medic pe cuirasatul *Petru cel Mare*. Cu această ocazie, în 1881, timp de șase luni a călătorit pe mare, ajungând la Glasgow, Anglia, unde s-a întâlnit cu profesorul Lister, apoi a ajuns la Tolon în Franța, unde a vizitat spitalele militare franceze.

Activitatea lui medicală era una conștientă de responsabilitatea pentru viața omului. A participat la războiul balcanic din 1877-1878 ca medic secund al Crucii Roșii. Cu această ocazie, el s-a aflat la Călărași,

la Focșani și a utilizat acele cunoștințe pe care le primise la academie din partea cunoscutului chirurg Nicolai Pirogov.

În 1880, s-a căsătorit cu Nadejda Siținschi, sora medicului Leopold Siținschi și în 1883 îl găsim deja medic chirurg la spitalul din Bălți, unde peste un timp devine șeful spitalului județean.

Remarcăm faptul că în 1904, după ce Leopold Siținschi a demisionat din postul de șef al spitalului central din Chișinău, Calistrat Hâncu i-a ocupat locul și a rămas în acest post până în 1912, când a fost ales președinte al zemstvei din Bălți.

Trebuie să menționăm contribuția lui deosebită la ctitorirea spitalului din Râșcani și a celui din Stolniceni, pe care l-a înălțat cu ajutorul filantropului Vasile Stroescu. Tot el a mărit spitalul din Bălți și l-a ctitorit pe cel din Flămânzeni. Dacă ar fi să punem pe cântar doar aceste activități, ar fi suficient să apreciem activitatea lui Calistrat Hâncu ca pe una excepțională. Dar el s-a dovedit a fi un bun organizator al administrației publice, el a știut să promoveze programele agrare din județul Bălți, a știut să organizeze ajutoare pentru Crucea Roșie în timpul războiului ruso-japonez din 1904-1905, în timpul primului război mondial din 1914-1918 și, ceea ce este mai important, el s-a adevărat a fi un politician foarte perspicace.

Semnătura lui stă prima pe Declarația Unirii Basarabiei cu România, semnată la 3 martie 1918 la Bălți. Și tot el a fost trimis la Iași din partea Zemstvei din Bălți, ca să aducă omagiile județului Regelui Ferdinand I cu ocazia Unirii.

Dar să nu uităm de faptul că în aceeași perioadă, 1917-1918, când a fost comisar al guvernului provizoriu pentru jud. Bălți, iar apoi reprezentant al Republicii Moldovenești în același teritoriu, în mai multe rânduri a fost amenințat cu moartea și numai devotamentul bunului său prieten Constantin Leancă l-a salvat de primejdii.

Ceea ce a urmat după Unire n-a mai corespuns cu idealurile sale, a fost cooptat în Partidul Național Român, după care în 1926 acesta a fuzionat cu Partidul Țărănesc, dar el deja era dezamăgit de realitatea pe care o vedea.

A încetat din viață la 22 iulie 1927 și, odată cu dispariția lui, s-a închis o filă din istoria medicinei basarabene.

UN DOCTOR PRIMAR AL CHIȘINĂULUI

Din șirul medicilor care au fost odinioară celebri în Chișinău, aproape că nu se pomenește despre una dintre cele mai interesante personalități ale vremii Leopold Siținschi – medic, om politic, primar de Chișinău.

Astăzi medicii s-au închis în casta lor și practic nu mai vor să facă politică sau să se implice în treburile administrației locale. Odinioară, însă, era un gest de bun ton ca să fii medic și, totodată, să fii primar de Chișinău. Așa a fost Pantelimon Sinadino, care a făcut studiile de medicină la Kiev, a studiat finanțele și economia, a condus primăria Chișinăului foarte eficient, a organizat sistemul bancar în Basarabia și a fost membru al Sfatului Țării, adică a primului parlament basarabean. El a condus acea delegație a proprietarilor basarabeni la Iași, cerând unirea Basarabiei cu România.

Biografia lui Leopold Siținschi nu este una simplă în detalii relevante. Genealogic, neamul lui are următoarea descifrare: „**Sicinski**, (Siținschi) 1857, II, acte 1865, Poloni, din Ecaterinoslav; urmașii voinicului Michal, zis Sitna Sicinski (1660), ai blazonului «Prawdzc» (P. Gore, *Notițe genealogice*, comp. Niesiecki, op. cit., vol. VIII, 327; Zernicki-Szeliga, *Die Polnischen Stammwappen*, 71; Zernicki-Szeliga, *Der souvenir de l'émigration polonaise*, Paris, 1846; Dunin-Borkowski, *Spis nazwisk szlachty Polskiej*, 388). Gheorghe Iacob (1822-1892) (dosar 587, 1857, 60 file), fiu de locotenent, și copiii săi. Ștaps-căpitan, căsătorit cu Maria Leopold Derozynski; la 1865 i s-a conferit un blazon nou. Fiul său, Leopold (n. 1854), medic, primar al Chișinăului (1903-1905), deputat liberal al Dumei, a iscălit (prin procură) apelul-protest din Viborg, președinte al adunării zemstvelor (Februarie 1917); soțiile doctorului: Maria G. Ugrimov († 1902), Ecaterina I. Cristi (1859-1919) și prințesa Natalia E. Golițîn-Golovkin († 1931), dintre care primele două au avut un rol important în viața socială a Chișinăului (Din trecutul nostru, I, 1933, p. 9; 11–12, 1934, pp. 34, 38 ș.a. Arhiva dr. Leopold Sicinski, decedat la Chișinău, după năvălirea bolșevicilor).” (Gheorghe Bezviconi, *Boierimea dintre Prut și Nistru*. – București, 1943).

Originar din Chișinău, născut la 25 martie 1854, el și-a făcut studiile primare tot aici, iar apoi a urmat cursurile Liceului nr. 1 din Chișinău. La absolvirea liceului, pleacă la Petersburg, unde se înscrie la Academia Medicală pe care o absolvă. Era în timpurile când această Academie era un focar permanent de frământare revoluționară. Este bine să ne amintim că în aceeași vreme la Petersburg își făcea studiile un mare basarabean celebru Zamfir Arbure.

Dincolo de pregătirea profesională deosebită, el a reușit să aducă la Chișinău un suflu democratic foarte important pentru Basarabia. Casa lui din Chi-

șinău în toate timpurile a servit ca loc de adunare pentru diverse mișcări și partide politice. Într-un fel sau altul, postura lui de primar îi proteja pe oaspeți. Iar faptul că soția lui Maria Siținschi era implicată și ea în politică, în Mișcarea feministă, făcea ca această casă să fie deosebit de simpatizată de elita Chișinăului. Este o lecție pentru generații, fiindcă medicii insistau în dorința de a comunica nu numai cu pacienții, de a comunica, în primul rând, cu partea activă a societății, făcând for comun cu această parte activă și luptând pe căi democratice pentru schimbarea orânduirii sociale.

Leopold Siținschi a făcut specializări foarte serioase la Viena, la Paris, la Berlin și timp de douăzeci de ani a fost medicul-șef al Spitalului Central din Chișinău, actualmente Spitalul de Traumatologie și Ortopedie. În această postură el și-a verificat posibilitățile și aptitudinile de gospodărire a unei instituții. Această experiență mai târziu a extins-o până la dimensiunile orașului Chișinău, când în 1903, după demisia lui Karol Schmidt, a preluat conducerea Primăriei Chișinăului.

Lui îi datorăm inițierea unor construcții importante în orașul nostru. Banca orașului, actuala Sala cu Orgă a fost ctitorită la începuturi de Leopold Siținschi. Același lucru s-a întâmplat cu Spitalul Militar, Pompieria și mai multe școli din oraș.

El miza foarte mult pe școală, fiindcă era convins că prin instruire se poate obține o nouă calitate a vieții, iar noile generații vor reuși să schimbe ceva în structura puterii de stat.

Trebuie să cunoaștem faptul că interesul lui nu s-a limitat doar la primăria Chișinăului. În perioada 1905–1907, când s-au început alegerile pentru Duma de Stat a Rusiei, el a candidat pe listele partidelor democratice și a fost ales membru al Dumei. Curajul lui a fost apreciat în momentul când, împreună cu alți deputați din Basarabia, a semnat celebra Adresare de la Viborg, în care era exprimat protestul împotriva țarismului, îndeosebi împotriva insistenței de a limita influența Dumei asupra vieții politice din Rusia.

După ce Duma a fost dizolvată, el a revenit la Chișinău, activând în calitate de medic. Primul război mondial, Revoluția din 1917, Unirea Basarabiei cu România au fost niște evenimente pe care el le-a înțeles și a știut să le treacă cu multă înțelepciune. Noua administrație românească l-a apreciat ca pe un bun medic, ca pe un bun organizator al medicinei și pentru meritele lui de odinioară l-a decorat cu Ordinul Coroana României în grad de comandor.

Ceea ce nu cunoaștem noi astăzi este doar data decesului, fiindcă în 1940 urmele lui se pierd cu desăvârșire.

DESTIN GREU DE URMAT...

Prietenii dintre intelectuali se leagă foarte greu, dar sunt și cele mai durabile. Drept exemplu servește această nemaipomenită prietenie dintre două doctorițe – Maria Rașcovici și Iulia Kviatkovski.

S-au cunoscut fiind colege la Cursurile medicale pentru femei, într-un moment dificil pentru Iulia Kviatkovski, atunci când fratele ei Alexandru a fost executat la 4 noiembrie 1880 ca membru al organizației poporaniste „Narodnaia volem”, participant la pregătirea unui act terorist. Deși etnic Iulia Kviatkovski făcea parte dintr-un neam polonez, creștinat, și se născuse în 1859 la Tomsk, în Siberia, unde tatăl ei primise ca zestre câteva mine de aur.

Familia era numeroasă, ea fiind al cincisprezecelea copil. Tatăl ei, care fusese important funcționar de stat, s-a pensionat și din cauză că a distrus viața unei fiice, pe care a căsătorit-o împotriva voinței cu asociatul său, după moartea ei, s-a alcoolizat și peste un timp s-a ruinat. Tânăra gimnazistă, care în vacanțele școlare obișnuia să călărească în costum bărbătesc, ceva neobișnuit pentru femeile din acea vreme, a fost nevoită singură să câștige banii necesari pentru studii, ocupându-se cu prepararea altor eleve. Tot ea dirija treburile familiei, căci mama ei se dovedi a fi o fire moale și neputincioasă să conducă gospodăria. A absolvit gimnaziul din Tomsk cu medalie de argint și, în 1879, a luat drumul Peterburgului ca să facă studii medicale. Ajunsă la Petersburg, a fost primită la Cursurile medicale pentru femei de pe lângă Spitalul militar în numele cneazului Nikolai.

De fapt, sugestia era a fraților mai mari, care învățau acolo. Poporanistul Alexandru Kviatkovski era pentru ea un model de dăruire și sacrificare pentru un ideal.

Dar perioada studiilor a fost marcată de arestarea fratelui și de moartea lui. Atunci a cunoscut ce înseamnă percheziția, pușcăria în care nu ai acces decât la întâlnirile permise cu supraveghere. Și desigur, toate acțiunile ei erau ghidate de speranța că în cele din urmă Alexandru va fi grațiat. Dar n-a fost să fie...

Această lecție dură a făcut-o să aleagă o altă cale de eliberare a poporului, calea umanismului cultivat. Adică luminarea și ajutoarea păturilor nevoiașpe pe toate căile posibile. Și pe parcursul întregii vieți a promovat un narodnicism specific, individual. Un altfel de mers în popor. Adică a fost și a rămas o reprezentantă exponențială a generației sale.

În 1886, Iulia Kviatkovski și Maria Rașcovici au primit diplomele care atestau studiile lor medicale și care le permiteau să activeze doar în secțiile destinate femeilor. De atunci încolo au mers nedespărțite împreună.

Au lucrat un timp în spitalele zemstvei din Moscova, dar la invitația doctorului A. Cepurkovski,

responsabil de medicină în zemstva basarabeană, au hotărât să vină în Basarabia.

Iulia Kviatkovski a sosit la Chișinău la 2 martie 1893. Și orașul capitală de gubernie arăta astfel: „Chișinăul de atunci după aspect se deosebea mult de cel de astăzi: nu erau case mari cu două nivele, erau pavate doar străzile din partea de sus, mai sus de strada Haralambie (azi Alexandru cel Bun), care pe atunci era unica stradă comercială a Chișinăului. Toate magazinele și prăvăliile erau amplasate aici și de aceea ea era denumită strada de Aur.

Pe această stradă și pe strada Gubernială, care ulterior s-a numit Pușkin, circula tramvaiul cu cai. Vagonul era cărat de două gloabe slăbănoage, iar atunci când mergea la deal era înhămat și al treilea cal. Eu evitam asemenea mod de transport din sentiment de milă pentru biete animale, care cărau prin supraefort vagonul supraîncărcat cu peste 20 de pasageri. Strada Livezilor (azi A. Mateevici) de la strada Pușkin și până la panta Buiucanilor nu era construită, și acolo unde azi se află parcul era o gunoiște.

Primăria veche la aripa stângă avea un turn pentru pompieri „fiindcă aici se afla și detașamentul de pompieri. Străzile și casele erau iluminate cu gaz lampant, care era transportat în balerci. Primar era Carol Schmidt, care s-a aflat în această funcție timp de 25 de ani și care a contribuit mult la amenajarea orașului. Iluminatul electric și tramvaiul electric au fost introduse când era primar Iurie I. Levinschi”. (Iulia Kviatkovski, Maria Rașcovici, „Amintiri” (Paris, 1937), pag. 86-87).

În 1894, înființează primul ambulatoriu de vaccinare și tot în același an deschide o clinică privată de oftalmologie. În 1896, a înființat un orfelinat și o ceainărie pe lângă azilul de noapte al săracilor. Contribuie la deschiderea unei farmacii municipale. În 1899, deschide un staționar oftalmologic pentru zece bolnavi.

Spitalul pe care l-a ctitorit în anii 1909-1910 este astăzi sediul Mitropoliei Moldovei, de pe strada București, 119. Iar istoria apariției lui Iulia Kviatkovski o scrie în cartea sa „Amintiri” (Paris, 1937):

„În acest timp, se pare că în 1904-1905 vine la mine moșierul Anghel, pacientul meu și-mi propune să primesc de la el 10 mii de ruble pentru Clinica mea oftalmologică. Această sumă, foarte consistentă pentru acele vremuri, desigur, pentru mult timp mi-ar fi ușurat povara financiară precară, dar ea nu putea asigura existența clinicii pentru totdeauna. Am decis să transmit acești bani la Primăria Chișinău, ca să fie utilizați la construcția Clinicii Oftalmologice, gest aprobat și de G. Anghel. Cu participarea juristului A. H. Gheorghiu a fost întocmit documentul prin care

banii erau transmiși primarului P.V. Sinadino. Orașul a atribuit un teren pentru construcție și au repartizat o anumită sumă din banii publici”. (pag. 91-92).

Clădirea ridicată avea două niveluri și prin această clinică treceau zilnic până la o sută pacienți, iar pe an erau până la 35 de mii de vizitatori.

Peste drum, tot pe strada București, 118, mai există casa în care a lucrat Iulia Kviatkovski. E clădirea Clinicii Oftalmologice pentru copii, construită în 1905, după proiectul lui Vladimir Țăganco, care avea proiectat spitalul de boli infecțioase a lui Toma Ciorbă, Muzeul Zemstvei și clădirile câtorva licee din oraș.

Terenul pentru construcție era donat de Liubov Artamonovna, văduva unui general. Casa e cu singur nivel, are zece odăi și se înscria perfect în arhitectura cartierului.

Dar, în cele din urmă, ctitorul a două clinici oftalmologice Iulia Kviatkovski rămâne fără lucru, din cauza unui conflict cu medicul secund Varvara S. Kossovici, care a venit la clinică în 1910. Aceasta s-a dovedit a fi o femeie dură, autoritară, agresivă și cu relații, care a și preluat conducerea clinicii...

În luna mai 1916, Iulia Kviatkovski și-a încheiat cariera de șef al spitalului, pe care ea l-a și creat.

În timpul Primului Război Mondial, din toamna lui 1916, conduce o echipă sanitară la Târgu Ocna, Bârlad și Bacău, lucrând în cadrul unui detașament comandat de Carol Schmidt, primarul Chișinăului.

A fost medic în timpul luptelor de la Mărășești, când armatele aliate române și ruse au oprit ofensiva germană. Tot ea a fost martoră la anarhizarea armatei ruse, la bolșevizarea ei și la părăsirea frontului românesc prin dezertare. Detașamentul ei sanitar a fost ferit de molima bolșevizării, grație caracterului ferm de care a dat dovadă Iulia Kviatkovski, care a curmat orice tentativă de anarhizare a serviciului sanitar. Să

remarcăm faptul că pe atunci ea trecuse de vârsta de 59 de ani.

În 1917, este membră a Dumei din Chișinău, responsabilă de instituțiile medicale, dar în 1918, Duma a încetat să mai existe și ea n-a mai fost invitată să participe la treburile obștești. Fiind îndepărtată de la activitățile medicale, ea a preferat să se ocupe cu viticultura și pomicultura, și la Expoziția agricolă din 1915 recolta ei a obținut medalia de aur. În 1926, acordă un mare ajutor refugiaților transnistreni care, riscându-și viața, evadau din raiul comunist al URSS.

Prietenia celor două intelectuale și-a găsit oglindirea în volumul memorialistic comun, un fel de istorie a medicinei basarabene, expusă pe înțelesul tuturor: Рашкович, М. Воспоминания врачей Юлии Ал. Квятковской и Марии Рашкович. (Paris, 1937) din care am citat, intitulând-o drept „Amintiri”.

În finalul compartimentului său din această carte, Iulia Kviatkovski face o totalizare: „În 1936 din inițiativa unui grup de medici consiliul comunal al Chișinăului, a recunoscut contribuția mea la ajutoarea populației orașenești și mi-a fixat o pensie în mărime de 30 mii de lei anual. O asemenea atitudine a reprezentanților societății îmi aduce într-o anumită măsură o satisfacție morală ștergându-mi din obidele și din neplăcerile pe care le-am suportat atunci când în lucrul meu îmi propuneau să realizez un scop sau altul.” (pag.103).

Regretăm că până azi n-am aflat data exactă a decesului acestei distinse personalități, fie din lipsă de timp, fie din lipsă de surse ori din obișnuința care ne-a fost cultivată decenii la rând de-a uita tot ce au creat predecesorii noștri până la 1940...

Casa în care a locuit s-a păstrat până astăzi pe strada Alexei Mateevici, făcând parte din corpul de clădiri ale ambasadei SUA în Moldova și poate că acolo ar fi trebuit să fie amplasată o placă comemorativă în memoria unei femei extraordinare...

